

३.१ कंपनी स्थापनेतील अवस्था

३.१.१ प्रवर्तन

३.१.२ कंपनीची नोंदणी

३.१.३ व्यवसाय प्रारंभ

प्रस्तावना :

कंपनी ही कायद्याने निर्माण केलेली कृत्रिम व्यक्ती आहे. कंपनी अस्तित्वात येण्यासाठी कंपनी कायदा २०१३ च्या कायदेशीर तरतुदींची पूर्तता करावी लागते.

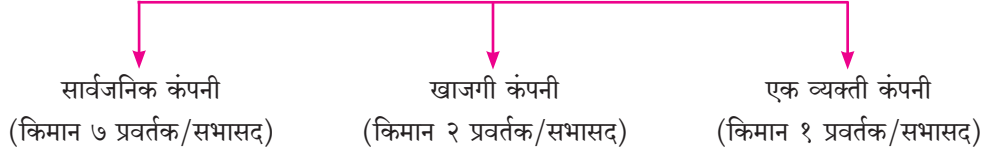
कंपनीची स्थापना म्हणजे कंपनीची नोंदणी कंपनी नोंदणी अधिकाऱ्याकडे करणे. कंपनीची नोंदणी त्या राज्यामधील नोंदणी अधिकाऱ्याकडे केली जाते.

नोंदणी अधिकारी : कंपनी कायद्यानुसार कंपनीची नोंदणी करणारा अधिकारी.

किमान प्रवर्तक संख्येनुसार कंपनीचे प्रकार :

कंपनीच्या स्थापनेत पुढाकार घेणाऱ्या व्यक्तीस प्रवर्तक असे म्हणतात.

कंपनी कायदा २०१३ (३) प्रमाणे किमान प्रवर्तक संख्येनुसार कंपनीचे तीन प्रकार पुढीलप्रमाणे आहेत :

प्रवर्तकांच्या किमान संख्येवर आधारित कंपन्या**□ कंपनीच्या भांडवल संरचनेवर आधारित नोंदणीकृत कलम ३ (२) नुसार पुढीलप्रमाणे :**

अ) भागाने मर्यादित कंपनी : अशा प्रकारच्या कंपन्यांमध्ये भाग विक्री करून भांडवल उभारणी केली जाते. भागधारकांची जबाबदारी मर्यादित असते. त्यांनी खरेदी केलेल्या भागांच्या न भरलेल्या रकमेपर्यंत भागधारकांची जबाबदारी असते.

ब) हमीने मर्यादित कंपनी : अशा प्रकारच्या कंपन्यांमध्ये सभासदाने ठरावीक रक्कम कंपनीच्या विसर्जनावेळी देण्याची हमी दिलेली असते.

क) अमर्यादित कंपनी : अशा प्रकारच्या कंपन्यांमध्ये सभासदांची जबाबदारी ही अमर्यादित असते. सभासद कंपनी विसर्जनाचे वेळी सर्व कंपनीची देणी देण्यासंबंधी जबाबदार असतो.

३.१ कंपनी स्थापनेतील अवस्था :

कंपनी स्थापनेतील अवस्था खालीलप्रमाणे :

अ) प्रवर्तन

ब) कंपनीची नोंदणी

क) व्यवसाय प्रारंभ

कंपनी कायदा २०१३ (कलम ३ (१)) नुसार कंपनी स्थापनेतील अटी व तरतुदी पुढीलप्रमाणे :

- i) कंपनी कोणत्याही कायदेशीर हेतूसाठी स्थापन केली पाहिजे.
- ii) सार्वजनिक कंपनीसाठी किमान ७ प्रवर्तक आवश्यक असतात. खाजगी कंपनीसाठी किमान २ तर एक व्यक्ती कंपनीसाठी एका सभासदाची आवश्यकता असते.
- iii) सर्व प्रवर्तकांची नावे घटनापत्रकात सभासद म्हणून नमूद केलेली असावीत.
- iv) प्रवर्तकाने कंपनीच्या नोंदणी संदर्भात कंपनी कायदा २०१३ च्या सर्व तरतुदींचे पालन केले पाहिजे.

घटनापत्रक : घटनापत्रक हा असा दस्तऐवज आहे ज्यामध्ये कंपनीची ध्येय व उद्दिष्टे लिहिलेली असतात.

कंपनी स्थापनेतील विविध अवस्था अभ्यासू.

३.१.१ प्रवर्तन अवस्था :

प्रवर्तन म्हणजे कंपनी कायदा २०१३ च्या तरतुदीनुसार कंपनी स्थापनेसाठी आवश्यक टप्पे पूर्ण करणे.

प्रवर्तक – अर्थ : कंपनी प्रवर्तनाची म्हणजेच कंपनी स्थापनेची प्रक्रिया करणाऱ्या व्यक्तीस प्रवर्तक असे म्हणतात. व्यक्ती, भागीदारी संस्था, कंपनी, मंडळ, संघ हे प्रवर्तक असू शकतात.

संघ (Syndicate) : एका समान हेतूने एकत्र आलेल्या व्यक्तींचा समूह किंवा संस्था यांचा गट.

कंपनी कायदा २०१३ : कलम २ (६९) नुसार प्रवर्तकाची व्याख्या : प्रवर्तक म्हणजे अशी व्यक्ती –

- १) ज्या व्यक्तीचे नाव कंपनीच्या माहितीपत्रकात तसेच वार्षिक विवरणपत्रात दिलेले असते किंवा

माहितीपत्रक : माहितीपत्रक म्हणजे सूचना, परिपत्रक किंवा अशा प्रकारचा दस्तऐवज की ज्याद्वारे लोकांना कंपनीचे भाग घेण्याचे आवाहन केले जाते.

वार्षिक विवरणपत्र : कंपनीद्वारे तयार केलेले असे पत्रक की ज्यामध्ये कंपनीची मालकी, आर्थिक स्थिती इ. बाबत माहिती असते व नोंदणी अधिकाऱ्याकडे दाखल केले जाते.

- २) ज्या व्यक्तीचे कंपनीचा संचालक/भागधारक या नात्याने प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरित्या कंपनीच्या कामकाजावर नियंत्रण असते किंवा
- ३) ज्याच्या सल्ला व सूचनेनुसार संचालक मंडळ काम करीत असतात.
तथापि, जी व्यक्ती व्यावसायिक क्षमतेत प्रवर्तकास सहाय्य करते अशा व्यक्ती (उदा. वकील, चार्टर्ड अकौंटंट इ.) प्रवर्तक समजल्या जात नाहीत.

प्रवर्तकाची भूमिका :

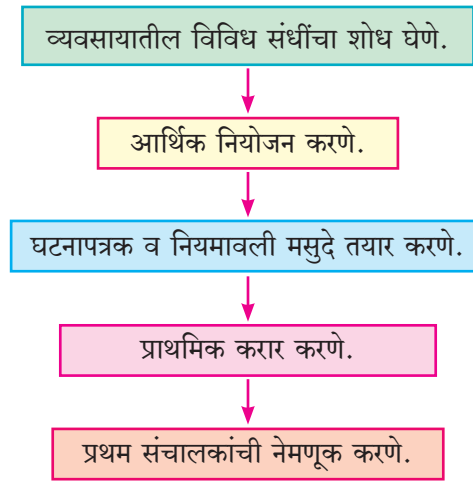
- i) प्रवर्तक ही अशी व्यक्ती आहे की जी व्यवसाय करण्याची कल्पना करते.
- ii) प्रवर्तक व्यवसायाचा उद्देश, लागणारे भांडवल, व्यवसायाचे स्वरूप इ. बाबी ठरवितात.
- iii) प्रवर्तक कंपनी नोंदणीसाठी आवश्यक घटनापत्रक व नियमावली तयार करून घेतात.
- iv) इच्छुक गुंतवणूकदारांना भांडवल उभारणीत सहभागी करून घेतात.
- v) प्रवर्तक हे कंपनीचे प्रथम संचालक म्हणून काम करतात आणि घटनापत्रक व नियमावलीप्रमाणे कंपनीचे प्रथम गुंतवणूकदार असतात.

- vi) प्रवर्तक प्रस्तावित कंपनीच्या वतीने तृतीय पक्षाबरोबर करार करू शकतात त्यास 'नोंदणीपूर्व करार' किंवा 'प्राथमिक करार' असे म्हणतात. उदा. घटनापत्रक व नियमावली तयार करून छपाई करून घेणे, कंपनीसाठी लागणारी जागा खरेदी करणे इ.
- vii) प्रवर्तकांची कंपनीप्रती 'विश्वस्त कर्तव्ये' असतात. प्रस्तावित कंपनीच्या हितसंबंधाचे रक्षण करणे, स्वहिताचा विचार न करता कंपनीचा विश्वस्त म्हणून काम करणे. प्रस्तावित कंपनीच्या वतीने व्यवहार करताना प्रवर्तक गुप्त लाभ घेऊ शकत नाहीत.

विश्वस्त कर्तव्य : दुसऱ्या व्यक्तीने सोपविलेले कार्य विश्वासाने, प्रामाणिकपणे व निःस्वार्थीपणे करणे.

कंपनीच्या नोंदणीनंतर, प्रवर्तकांना त्यांनी कंपनीच्या प्रवर्तनासाठी केलेल्या खर्चाची परतफेड केली जाते. कंपनीच्या नोंदणीनंतर लगेचच संचालक मंडळ कंपनीच्या व्यवस्थापनाची जबाबदारी स्वीकारते.

कंपनीच्या प्रवर्तनातील टप्पे :

- १) **व्यवसायातील विविध संधींचा शोध घेणे :** प्रवर्तक नेहमीच नवीन व्यावसायिक संधींच्या शोधात असतात. ही संधी निवडताना ते व्यवसायाची व्याप्ती, बाजारपेठेतील स्थान, उत्पादन घटकांची उपलब्धता, उपयुक्तता इत्यादी बाबींचा विचार करून त्यानुसार व्यवसाय आराखडा तयार करतात.
- २) **आर्थिक नियोजन करणे :** ठरविलेल्या व्यवसायाचे स्वरूप व प्रमाण लक्षात घेऊन आर्थिक नियोजन करतात. आर्थिक नियोजनात भांडवलाची रक्कम, भांडवल उभारणीचे स्रोत यांवर विचार केला जातो.
- ३) **घटनापत्रक व नियमावली मसुदे तयार करणे :** कंपनीच्या नोंदणीसाठी आवश्यक असणारे दोन महत्त्वाचे दस्तऐवज घटनापत्रक व नियमावलीचे मसुदे तयार केले जातात. सदर दस्तऐवज कंपनी नोंदणी अर्जासोबत कंपनी नोंदणी कार्यालयात सादर करावे लागतात.
- ४) **प्राथमिक करार करणे :** प्रस्तावित कंपनीच्या वतीने प्रवर्तकांमार्फत प्रारंभिक महत्त्वाचे करार केले जातात. यामुळे कंपनीच्या नोंदणीनंतर कंपनी लगेचच पुढील व्यवसाय कार्यास सुरुवात करू शकते.
- ५) **प्रथम संचालकांची नेमणूक :** प्रवर्तक प्रथम संचालकांची नेमणूक करतात. नोंदणीनंतर प्रथम संचालक व्यवस्थापनाचा कार्यभार आपल्या हाती घेतात. प्रवर्तक बरेचदा कंपनीचे प्रथम संचालक म्हणून स्वतःचे नामांकन करतात.

३.१.२ कंपनीची नोंदणी अवस्था :

व्यवसायाचे स्वरूप, उद्देश व आवश्यक भांडवल यावर प्रवर्तक कोणत्या प्रकारची कंपनी स्थापन करावयाची ते ठरवतात. उदा. खाजगी कंपनी, सार्वजनिक कंपनी.

कंपनीच्या नोंदणीतील टप्पे :

१) **डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्र (D.S.C) मिळविणे** : इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने सादर केल्या जाणाऱ्या कागदपत्रांवर स्वाक्षरी करण्याचा अधिकार असणाऱ्या व्यक्तीसाठी डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्र घ्यावे लागते. डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्रासाठी प्रवर्तक व कंपनीचे प्रस्तावित पहिले संचालक यांना प्रमाणित अधिकाऱ्यांकडे अर्ज करावा लागतो.

Digital Signature Certificate (DSC) : ही व्यक्तीची डिजिटल पद्धतीची स्वाक्षरी असते. याचा उपयोग ई-कागदपत्रांवर स्वाक्षरीसाठी केला जातो.

२) **संचालकाचे डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्रातील नाव एमसीएकडे नोंदविणे** : संचालकाच्या नावे डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्र मिळाल्यानंतर त्याची नोंद एमसीए (MCA) कडे करणे आवश्यक आहे. एमसीए प्रत्येक संचालकाचा ओळख क्रमांक (DIN), वैयक्तिक माहिती इ. तपशीलाची नोंद ठेवते.

MCA - Ministry of Corporate Affairs : कंपनी व्यवहार मंत्रालय हे कंपनी कायदा २०१३ च्या प्रशासकीय अंमलबजावणीवर देखरेख ठेवते.

३) **संचालक ओळख क्रमांक (DIN) मिळविणे :** प्रस्तावित कंपनीच्या प्रथम संचालकांपैकी ज्या संचालकांकडे संचालक ओळख क्रमांक (DIN) नाही, अशा संचालकांना कंपनी व्यवहार मंत्रालयाच्या (Ministry of Corporate Affairs - MCA) पोर्टलवरून केंद्र सरकारकडे संचालक ओळख क्रमांकासाठी SPICe 32 फॉर्ममध्ये अर्ज करावा लागतो.

Director Identification Number (DIN) : कंपनीचा संचालक म्हणून नियुक्त केल्या जाणाऱ्या व्यक्तीस ८ अंकी (DIN) नंबर दिला जातो.

४) **कंपनीचे नाव आरक्षित करण्यासाठी प्रस्ताव सादर करणे :** प्रस्तावित कंपनीचे नाव निश्चित करण्यासाठी प्रवर्तक RUN (Reserve Unique Name) फॉर्म मध्ये भरून एमसीए पोर्टलवरून केंद्रीय नोंदणी केंद्राकडे (CRC) विहित शुल्कासह पाठवितात. (www.mca.gov.in)

केंद्रीय नोंदणी केंद्र (Central Registration Centre - CRC) : कंपनीच्या नोंदणीसाठीच्या सुविधा जलद पुरविणारे विशेषतः कंपनीचे नाम आरक्षण, डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्र यासाठीचे केंद्र.

प्रवर्तक एकापेक्षा जास्त नावे अनुक्रमे केंद्रीय नोंदणी कार्यालयाकडे पाठवितात.

केंद्रीय नोंदणी केंद्र प्रस्तावित नावास संमती देते व सदर नाव प्रस्ताव सादर केल्यापासून २० दिवसांसाठी आरक्षित ठेवते.

५) **घटनापत्रक व नियमावली :** कंपनी नोंदणीसाठी घटनापत्रक व नियमावली हे दोन महत्त्वाचे दस्तऐवज आहेत. कंपनी नोंदणीसाठी हे दस्तऐवज सादर करावे लागतात. या दस्तऐवजांमध्ये कंपनीच्या उद्दिष्टांशी निगडित कायदेशीर व तांत्रिक बाबींचा आणि नियमांचा उल्लेख असतो. प्रवर्तक घटनापत्रक व नियमावली तयार करण्यासाठी कंपनी सचिव, कायदेतज्ज्ञ इ. व्यक्तींची मदत घेतात.

सार्वजनिक कंपनीच्या एकापेक्षा जास्त भाग बाजारामध्ये नोंदणीसाठी प्रवर्तक घटनापत्रक व नियमावलीचा मसुदा भाग बाजाराकडे (Stock Exchange) समीक्षणासाठी सादर करून त्यावर सूचना मागवितात.

६) **घटनापत्रक व नियमावलीवरील सही, मुद्रांक, दिनांक :** कंपनीच्या घटनापत्रकावर सह्या देणाऱ्या व्यक्तींनी स्वहस्ताक्षरात स्वतःचे नाव, पत्ता, हुद्दा व व्यवसाय लिहून एका साक्षीदारासमोर सही करणे आवश्यक आहे. त्याचबरोबर साक्षीदाराचाही नाव, पत्ता, हुद्दा, व्यवसाय लिहून सही करणे अपेक्षित आहे.

घटनापत्रक व नियमावलीवर सह्या झाल्यानंतर भारतीय मुद्रांक कायदा १८९९ नुसार कंपनीच्या अधिकृत भांडवलावर मुद्रांक शुल्क भरावे लागते. हे शुल्क कंपनीच्या भाग भांडवलावर तसेच त्या त्या राज्यावर अवलंबून असते.

घटनापत्रक व नियमावलीवर दिनांक असणे आवश्यक आहे. हा दिनांक मुद्रांक दिनांक असू शकतो किंवा त्यानंतरचा दिनांक असू शकतो. मुद्रांक शुल्क कंपनी नोंदणीच्या वेळी भरले जाते.

७) **कंपनी नोंदणीसाठीची इतर महत्त्वाची कागदपत्रे :**

i) **संचालकाचे संमतीपत्र :** ज्या व्यक्तींनी प्रथम संचालक म्हणून काम करण्याचे निश्चित केले आहे अशा संचालकांना लेखी संमतीपत्र द्यावे लागते. अशा संचालकांची यादी केली जाते. त्यामध्ये त्याची वैयक्तिक माहिती, डी.आय.एन. इतर कंपन्यांमध्ये असणाऱ्या लाभाच्या पदासंबंधी लेखी खुलासा इत्यादीचा यादीमध्ये समावेश असतो. संमतीपत्र कंपनी कायदा २०१३ प्रमाणे निर्देशित नमुन्यामध्ये असावे.

ii) **व्यवस्थापक, चिटणीस इ. विषयी माहिती :** कंपनीच्या नियमावलीवर सही करणाऱ्या व्यवस्थापक, चिटणीस इ. विषयी माहिती प्रस्ताव सादर करण्यासाठी आवश्यक आहे.

iii) **घटनापत्रकावर स्वाक्षरी करणाऱ्या व्यक्ती व प्रथम संचालकांचे घोषणापत्र :** घटनापत्रकावर सही करणारी प्रत्येक व्यक्ती आणि नियमावलीत नमूद केलेल्या प्रत्येक पहिल्या संचालकाकडून मागील पाच वर्षांत ते कोणत्याही कंपनीच्या प्रवर्तन, स्थापना किंवा व्यवस्थापन संदर्भात दोषी न ठरल्याबाबतचे घोषणापत्र घ्यावे लागते. तसेच कंपनी नोंदणी अधिकाऱ्याकडे सादर केलेले सर्व दस्तऐवज अचूक, पूर्ण आणि सत्य असल्याचेही घोषित करावे लागते.

८) **पत्त्यासंबंधी सूचना :** नोंदणी वेळी प्रस्तावित कंपनीच्या नोंदणीकृत कार्यालयाचा पत्ता निश्चित नसल्यास प्रवर्तक संदेशवहनासाठी कंपनी नोंदणी अधिकाऱ्याकडे पत्त्यासंबंधी सूचना देते. कंपनी कायदा २०१३ नुसार कंपनीच्या नोंदणीनंतर ३० दिवसांच्या आत नोंदणीकृत कार्यालयाच्या पत्त्याची सूचना देणे आवश्यक आहे.

९) **वैधानिक घोषणापत्र :**

- कंपनीच्या स्थापनेतील संबंधित अॅडव्होकेट, कंपनी चिटणीस/कॉस्ट अकौंटंट किंवा चार्टर्ड अकौंटंट यांनी आणि
- नियमावलीत नोंद असलेले संचालक, व्यवस्थापक किंवा चिटणीस यांनी कंपनी नोंदणीसंबंधी सर्व कायदेशीर बाबी पूर्ण केल्याचे घोषणापत्र द्यावे.

१०) **कंपनी नोंदणीसाठीचा प्रस्ताव व दस्तऐवज सादर करणे :** कंपनी नोंदणीसाठीचे सर्व दस्तऐवज तयार झाल्यानंतर प्रवर्तकानी विहित नमुन्यातील प्रस्ताव अर्ज व शुल्क भरून कंपनी नोंदणी कार्यालयात सादर करावे.

इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने कंपनीची नोंदणी करण्यासाठीची सरलीकृत प्रणाली (Simplified Proforma for Incorporating Company Electronically - SPICe) : नियम ३८ कंपनी (नोंदणी) नियम (चौथी सुधारणा) २/१०/२०१६ पासून स्वीकारण्यात आली. कंपनी नोंदणीसाठी INC 32 हा एकच फॉर्म सादर करावा लागतो.

SPICe चा वापर खालील नोंदणीसाठी केला जातो.

- कंपनीचे नाव आरक्षित करणे.
- नवीन कंपनीची स्थापना करणे.
- संचालक ओळख क्रमांक मिळविण्यासाठी (DIN)
- पॅन आणि टॅन नंबर मिळविण्यासाठी

- **पॅन (Permanent Account Number - PAN) :** आयकर विभागाकडून (इन्कमटॅक्स डिपार्टमेंट) हा दहा डिजिट नंबर दिला जातो. टॅक्स भरणाऱ्या व्यक्तीचा हा ओळख क्रमांक असतो. त्यात अंक व अक्षरांचा समावेश असतो.
- **टॅन (Tax Account Number - TAN) :** आयकर विभागाकडून कर वजा करून त्याचा भरणा करण्याची जबाबदारी असणाऱ्या संस्थांना हा दहा डिजिट क्रमांक दिला जातो. यात अंक व अक्षरांचा समावेश असतो.

कंपनी स्थापनेसाठी सोबत ई-घटनापत्रक व SPICe, ई-नियमावली आणि संबंधित कागदपत्रे व विहित शुल्क इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने भरावे लागते.

११) **कंपनी नोंदणी प्रमाणपत्र मिळणे :** नोंदणी अधिकारी दस्तऐवज व सर्व कागदपत्राची छाननी करतो. सर्व बाबींची पूर्तता झाली आहे याची खात्री झाल्यास तो कंपनीचे नाव कंपनी नोंदवहीत नोंदवून घेतो. नोंदणीबाबतच्या सर्व कायदेशीर बाबींची पूर्तता झाल्यावर नोंदणी अधिकारी स्वतःच्या सही व शिक्क्यानिशी विहित नमुन्यात नोंदणी प्रमाणपत्र देतो. याचाच अर्थ नोंदणीच्या तारखेपासून कंपनी अस्तित्वात आली असा होतो.

नोंदणी प्रमाणपत्रातील तपशील :

- कंपनीचे नाव
- नोंदणीचा दिनांक
- कंपनी ओळख क्रमांक (Corporate Identity Number - CIN)
- पॅन व टॅन क्रमांक
- नोंदणी अधिकाऱ्याची सही, शिक्का व दिनांक

नोंदणी प्रमाणपत्राचे महत्त्व :

- १) कंपनीचे नोंदणी प्रमाणपत्र म्हणजे कंपनी जन्मदाखला होय, कारण नोंदणी प्रमाणपत्रात दिलेल्या तारखेपासून कंपनी अस्तित्वात आलेली असते.
- २) कंपनी ही कायदेशीर व्यक्ती बनते. त्याच्या सभासदापासून ती वेगळी असते.
- ३) कंपनी नोंदणी तारखेपासून कंपनी ही कृत्रिम व्यक्ती म्हणून अस्तित्वात येते तिला चिरंतन काळ टिकणारे अस्तित्व प्राप्त होते.
- ४) कंपनी स्वतःच्या नावाने कोणावरही तक्रार दाखल करू शकते. इतर व्यक्तीही कंपनीच्या विरुद्ध तक्रार दाखल करू शकतात.

**GOVERNMENT OF INDIA
MINISTRY OF CORPORATE AFFAIRS**

Central Registration Centre

CERTIFICATE OF INCORPORATION

{Pursuant to sub-section (2) of section 7 of the Companies Act, 2013 (18 of 2013) and rule 18 of the Companies (Incorporation) Rules, 2014}

I hereby certify that is incorporated on this Day of Two thousand under the Companies Act, 2013 (18 of 2013) and that the company is limited by shares.

The Corporate Identity Number of the Company is

The Permanent Account Number (PAN) of the company is

The Tax Deduction and Collection Account Number (TAN) of the company is.....

Given under my hand at..... this..... day of(month) Two thousand

Digital Signature Certificate

For and on behalf of the Jurisdictional Registrar of Companies

Registrar of Companies

Central Registration Centre

Disclaimer : This Certificate only evidences incorporation of the company on the basis of documents and declarations of the applicant (s). This Certificate is neither a license nor permission to conduct business or solicit deposits or funds from public. Permission of sector regulator is necessary wherever required. Registration status and other details of the company can be verified on www.mca.gov.in

Mailing address as per record available in Registrar of Companies office :

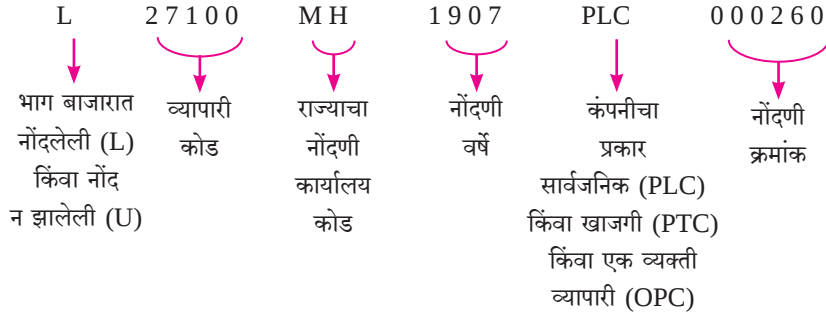
कंपनी ओळख क्रमांकाचे वाटप (Corporate Identity Number - CIN) : कंपनी नोंदणी प्रमाणपत्र देतेवेळी कंपनीला नोंदणी अधिकाऱ्याकडून कंपनी ओळख क्रमांक दिला जातो. हा नंबर २१ अंकी असतो. यामध्ये अंक व इंग्रजी अक्षरे यांचा समावेश असतो.

यास वर्णांक सांकेतांक (Alphanumeric Code) असे म्हणतात.

CIN - कॉर्पोरेट आयडेंटिटी नंबर - नोंदणी अधिकारी, कंपनी नोंदणी प्रमाणपत्राच्या वेळी प्रत्येक कंपनीला २१ अंकी अल्फान्युमरिक नंबर देतात. ही कंपनी भाग बाजारात नोंदलेली आहे की न नोंदविलेली, व्यापारी कोड, राज्य, नोंदणी वर्ष, कंपनीचा प्रकार, नोंदणी क्रमांक उदा. एअर इंडिया लि. चा CIN No. U62100DL1992 001048581.

अतिरिक्त माहिती : सीआयएन नंबर कसा समजून घ्यावा.

टाटा स्टील लिमिटेडचा सीआयएन नंबर :

कृती :

खालील कंपनी ओळख क्रमांकांवरून, कंपनीचा प्रकार ओळखा.

- १) U74999TN2014OPC 098340
- २) L28920MH1945PLC004520
- ३) U72900KA2003PTC033028

३.१.३ व्यवसाय प्रारंभ : भाग भांडवलाशिवाय असलेली सार्वजनिक कंपनी व खाजगी कंपनी नोंदणी प्रमाणपत्र मिळाल्यानंतर लगेच व्यवसाय सुरू करू शकतात. तथापि भाग भांडवल असणाऱ्या आणि २ नोव्हेंबर, २०१८ नंतर नोंदणी झालेल्या सार्वजनिक व खाजगी कंपन्यांना कंपनी नोंदणी अधिकाऱ्याकडून व्यवसाय प्रारंभ दाखला मिळवावा लागतो.

व्यवसाय प्रारंभ दाखला मिळविण्याचे टप्पे :

- १) **संचालकाचे घोषणापत्र दाखल करणे :** कंपनीच्या संचालकांनी विहित नमुन्यातील अर्ज व शुल्कासहित कंपनी नोंदणी अधिकाऱ्याकडे (ROC) घोषणापत्र सादर करावे. घटनापत्रावर सही करणाऱ्या सभासदांनी त्यांनी मान्य केल्याप्रमाणे भाग खरेदी केल्याचे घोषणापत्र सादर करावे लागते. घोषणापत्रातील तपशील कंपनी चिटणीस चार्टर्ड अकौंटंट किंवा कॉस्ट अकौंटंटकडून प्रमाणित केलेले असावे. कंपनीच्या नोंदणी दिनांकापासून १८० दिवसांच्या आत हे घोषणापत्र सादर करावे.
- २) **नोंदणीकृत कार्यालयाचे सत्यापन सादर करणे :** कंपनी नोंदणी अधिकाऱ्याकडे कंपनीच्या नोंदणीकृत कार्यालयाचे सत्यापन सादर करावे लागते.
- ३) **क्षेत्रनिहाय नियामकाकडून (Sectoral Regulator) परवाना किंवा मान्यता मिळवणे :** काही कंपन्यांना नोंदणीसाठी विशिष्ट संस्थेच्या मान्यतेची आवश्यकता असते. उदा. भारतीय रिझर्व बँक, भारतीय

प्रतिभूती विनियम मंडळ (Securities and Exchange Board of India - SEBI) इ. कंपन्यांनी अशा संस्थांची मान्यता घेऊन ती नोंदणी अधिकाऱ्याकडे सादर करावी लागते.

क्षेत्रनिहाय नियामक (Sectoral Regulator) : या नियामकाची नियुक्ती सरकार विशिष्ट क्षेत्रावर देखरेख ठेवण्यासाठी करते. उदा. सेबी- हे प्रतिभूती बाजारावर देखरेख ठेवते.

४) व्यवसाय प्रारंभ दाखला मिळणे : सर्व दस्तावेजाची छाननी केल्यानंतर कंपनी नोंदणी अधिकारी व्यवसाय प्रारंभ दाखला देतो.

सार्वजनिक आणि खाजगी कंपनीला व्यवसाय सुरू करण्यासाठी भाग भांडवलाची आवश्यकता असते किंवा इतर मार्गांनी भांडवल उभारून व्यवसाय सुरू करता येतो.

सार्वजनिक कंपनी माहिती पत्रकाचे वितरण करते. माहिती पत्रक हे जनतेला भाग खरेदी करण्यासाठी केलेले आवाहन होय.

कृती :

मारुती सुझुकी लिमिटेड आणि रिलायन्स इंडस्ट्रीज लिमिटेड या कंपन्यांच्या प्रवर्तकांचा भाग भांडवल हिस्सा किती आहे ते शोधा.

सारांश

कंपनी ही कायद्याने निर्माण केलेली कृत्रिम व्यक्ती आहे.

जी कंपनी कायदा २०१३ च्या तरतुदीनुसार नोंदणी झाल्यावर अस्तित्वात येते.

कंपनी स्थापनेतील अवस्था :

अ) प्रवर्तन अवस्था : प्रवर्तक कंपनी स्थापनेच्या या अवस्थेत कंपनी उभारणीत पुढाकार घेतात व कंपनी नोंदणीसाठी आवश्यक टप्पे पूर्ण करतात.

ब) नोंदणी अवस्था : या अवस्थेत कंपनीच्या नोंदणीसाठी आवश्यक कागदपत्रे नोंदणी अधिकाऱ्याकडे स्पार्स (SPICe) फॉर्ममध्ये सादर करावी लागतात. त्यानंतर नोंदणी अधिकारी नोंदणी प्रमाणपत्र व CIN नंबर देतो. सदर प्रमाणपत्र व CIN नंबर मिळाल्यानंतर कायदेशीर दृष्ट्या कंपनी अस्तित्वात येते.

क) व्यवसाय प्रारंभ : भाग भांडवलाशिवाय सार्वजनिक व खाजगी कंपन्या नोंदणी प्रमाणपत्र मिळाल्यावर लगेच व्यवसाय सुरू करू शकतात. तथापि, भाग भांडवल असणाऱ्या सार्वजनिक व खाजगी कंपन्यांना कंपनी नोंदणी अधिकाऱ्याकडून 'व्यवसाय प्रारंभ दाखला' मिळवावा लागतो. सार्वजनिक कंपनी व्यवसाय प्रारंभ दाखला मिळाल्यानंतर माहितीपत्रक प्रसिद्ध करून भाग विक्री करू शकते.

स्वाध्याय

प्रश्न १ अ) खाली दिलेल्या पर्यायांमधून योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा.

१. कंपनी ही आहे.

अ) मानव

ब) कायद्याने निर्मित कृत्रिम व्यक्ती

क) नैसर्गिक व्यक्ती

२. ही अशी व्यक्ती आहे जी कंपनीच्या स्थापनेची प्रक्रिया करते.

अ) प्रवर्तक

ब) संचालक

क) नोंदणी अधिकारी

३. कंपनीला सभासद म्हणून किमान २ किंवा त्यापेक्षा जास्त व्यक्तींची आवश्यकता असते.

अ) सार्वजनिक

ब) खाजगी

क) एक व्यक्ती कंपनी

४. सार्वजनिक कंपनीमध्ये किमान किंवा अधिक सभासद असणे आवश्यक आहे.
अ) १ ब) २ क) ७
५. म्हणजे प्रस्तावित कंपनीच्या वतीने प्रवर्तकांनी केलेले करार.
अ) प्राथमिक करार ब) विश्वस्त करार क) घटनापत्रक
६. एखाद्या कंपनीचा संचालक म्हणून नियुक्ती होण्यासाठी संचालकाला असणे आवश्यक आहे.
अ) पॅन (PAN) ब) डिन (DIN) क) सिन (CIN)
७. हा २१ अंकी अल्फान्युमेरिक नंबर आहे जो कंपनीला नोंदणीच्या वेळी दिला जातो.
अ) डिन (DIN) ब) पॅन (PAN) क) सिन (CIN)
८. हा असा दस्तऐवज आहे जो जनतेला भाग विकत घेण्यासाठी आमंत्रित करतो.
अ) घटनापत्रक ब) माहितीपत्रक क) नोंदणी प्रमाणपत्र

प्रश्न १ ब) जोड्या जुळवा.

गट 'अ'	गट 'ब'
अ) किमान ७ प्रवर्तक	१) कंपनी स्थापित करण्याची कल्पना करणारी व्यक्ती
ब) संचालक ओळख क्रमांक (DIN)	२) सार्वजनिक कंपनी
क) प्राथमिक करार	३) प्रवर्तक
ड) कंपनीप्रती विश्वस्त कर्तव्य	४) १ अंकअक्षरी (अल्फान्युमेरिक) क्रमांक
इ) कंपनी ओळख क्रमांक (CIN)	५) खाजगी कंपनी
	६) प्रत्येक संचालकाला दिलेला युनिक नंबर
	७) नोंदणी अधिकारी
	८) २१ अंकअक्षरी (अल्फान्युमेरिक) क्रमांक
	९) एक व्यक्ती कंपनी
	१०) प्रवर्तकांनी त्रयस्थ व्यक्तींशी केलेले करार

प्रश्न १ क) खाली दिलेल्या प्रत्येक विधानासाठी शब्द किंवा शब्दसमूह किंवा संज्ञा लिहा.

- कंपनी कायदा २०१३ च्या तरतुदीनुसार कंपनीची नोंदणी करणे यासंबंधी वापरली जाणारी संज्ञा.
- कंपनी स्थापनेसाठी पुढाकार घेणारी व्यक्ती.
- प्रस्तावित कंपन्यांच्या वतीने त्रयस्थ व्यक्तींबरोबर प्रवर्तकाद्वारे केलेले करार.
- कंपनीचा जन्मदाखला समजला जाणारा दस्तऐवज.

प्रश्न १ ड) खालील विधाने बरोबर की चूक ते लिहा.

- कंपनी ही कृत्रिम व्यक्ती आहे.
- सार्वजनिक कंपनीसाठी किमान दोन प्रवर्तकांची आवश्यकता असते.
- प्रवर्तक कंपनी स्थापनेत पुढाकार घेतात.
- कंपनी स्थापना करताना प्रवर्तक गुप्त लाभ घेऊ शकतात.
- भारतात कंपनी कायद्याच्या तरतुदीनुसार कंपनीची नोंदणी केली जाते.
- संचालकांना ई-फाईलिंगसाठी दस्तऐवजावर स्वाक्षरी करण्यासाठी डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्र (D.S.C) आवश्यक आहे.

७. घटनापत्रक व नियमावली सादर न करता कंपनीची नोंदणी होते.
८. एखाद्या कंपनीचा संचालक होण्यासाठी संचालक ओळख क्रमांक (DIN) आवश्यक आहे.
९. नोंदणी अधिकारी फक्त काही कंपन्यांनाच कंपनी ओळख क्रमांक (CIN) देतात.
१०. सर्व कंपन्यांना नोंदणी प्रमाणपत्राची आवश्यकता असते.
११. सर्व कंपन्यांना व्यवसाय प्रारंभ प्रमाणपत्राची आवश्यकता असते.

प्रश्न १ इ) गटात न बसणारा शब्द शोधा.

१. (CIN) सिन, (DIN) डिन, (PAN) पॅन
२. प्रवर्तन, माहितीपत्रक, कंपनीची नोंदणी

प्रश्न १ फ) खालील विधाने पूर्ण करा.

१. प्रवर्तक हे प्रक्रियेसाठी पुढाकार घेतात.
२. कंपनी नोंदणी अधिकारी कंपनीच्या नोंदणीनंतर हा दस्तऐवज वितरित करतो.
३. कंपनी नोंदणीच्यावेळी कंपनी नोंदणी अधिकारी जो विशिष्ट ओळख क्रमांक देतो त्यास असे म्हणतात.
४. प्रस्तावित कंपनीच्या वतीने त्रयस्थ व्यक्तींबरोबर प्राथमिक करार कडून केले जातात.

प्रश्न १ ग) कंसातील अचूक पर्याय निवडा.

गट 'अ'	गट 'ब'
१. प्रवर्तक	-----
२. -----	नोंदणी प्रमाणपत्र
३. (CIN) सिन	-----
४. RUN वापर	-----

(कार्पोरेट आयडेंटिटी नंबर, कंपनीचे नाव आरक्षित करणे, कंपनीची स्थापना, कंपनीचा जन्म दाखला)

प्रश्न १ ह) एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

१. प्रवर्तक म्हणजे कोण?
२. CIN (सिन) म्हणजे काय?
३. व्यवसाय प्रारंभ प्रमाणपत्राची आवश्यकता कोणत्या कंपनीसाठी असते?
४. प्राथमिक करार म्हणजे काय?

प्रश्न १ ई) खालील वाक्यातील अधोरेखित शब्द दुरुस्त करून वाक्य पुन्हा लिहा.

१. कंपनी नोंदणी अधिकारी घटनापत्रक व नियमावलीचा मसुदा तयार करतात.
२. व्यवसाय प्रारंभ प्रमाणपत्र हे जन्म प्रमाणपत्रासारखे आहे.

प्रश्न १ ज) योग्य क्रम लावा.

१. अ) प्रथम संचालकाची नेमणूक.
ब) घटनापत्रक व नियमावलीचा मसुदा तयार करतात.
क) कंपनी स्थापनेची कल्पना सुचणे.
२. अ) कंपनीची नोंदणी
ब) व्यवसाय प्रारंभ
क) प्रवर्तन

प्रश्न २) खालील संज्ञा/संकल्पना स्पष्ट करा.

१. प्रवर्तक
२. प्रवर्तन
३. नोंदणी प्रमाणपत्र
४. SPICe
५. कंपनी ओळख क्रमांक (CIN)

प्रश्न ३) खालील घटना/परिस्थितीचा अभ्यास करून आपले मत लिहा.

१. श्री. राम व श्री. शाम व श्री. टॉम हे भागीदार आहेत. त्यांनी भागीदारी संस्थेचे कंपनीत रूपांतर करण्याचे ठरविले व त्यासंबंधी सर्व माहिती मिळवली. तथापि कायदेशीर औपचारिकतेसोबत कसे जायचे हे त्यांना माहीत नव्हते. म्हणून ते श्री. शहा यांची नेमणूक करतात. ज्यांना कंपनी सचिव म्हणून कार्य करण्याचा अनुभव आहे व ते प्रस्तावित कंपनी नोंदणीसाठी आवश्यक कागदपत्रे/दस्तऐवज तयार करतील.
(अ) श्री. राम, श्री. शाम व श्री. टॉम हे त्यांच्या भागीदारी संस्थेचे कंपनीमध्ये रूपांतर करू शकतात काय?
(ब) कंपनी नोंदणी करण्यासाठी महत्त्वाचे दोन दस्तऐवज कोणते?
(क) श्री. शहा यांना कंपनीचे प्रवर्तक मानले जाईल का? कारण लिहा.
२. श्री. टी ने त्याच्या पाच मित्रांसह खाजगी कंपनी नोंदणीसाठी दस्तऐवज सादर केले. कंपनीचे नाव ट्रिम प्राय. लि. कंपनी असे आहे.
(अ) खाजगी कंपनी स्थापन करण्यासाठी किमान किती प्रवर्तकाची आवश्यकता असते?
(ब) ट्रिम प्राय. लि. कंपनी केव्हा अस्तित्वात आली असे म्हटले जाईल?
(क) कंपनी नोंदणीसाठी कोणते दोन महत्त्वाचे दस्तऐवज सादर करणे गरजेचे असते?
३. सागर कंपनी लि. या कंपनीला दि. १ सप्टेंबर २०१८ रोजी नोंदणी प्रमाणपत्र मिळाले. या नोंदणीसाठी दिनांक १६ ऑगस्ट, २०१८ रोजी १० प्रवर्तकांनी कंपनी नोंदणीसाठी पुढाकार घेतला.
(अ) सागर कंपनी लि. अस्तित्वात आली तो दिनांक कोणता?
(ब) कंपनीला कोणत्या तारखेस कंपनी ओळख क्रमांक मिळाला?
(क) सार्वजनिक कंपनीच्या नोंदणीसाठी किमान किती प्रवर्तकांची आवश्यकता असते?

प्रश्न ४) थोडक्यात उत्तरे लिहा.

१. नोंदणी प्रमाणपत्रातील समाविष्ट बाबी लिहा.
२. नोंदणी प्रमाणपत्राचे महत्त्व लिहा.
३. प्रवर्तकाची भूमिका - टीप लिहा.
४. कंपनीच्या प्रवर्तनातील टप्प्यांचा प्रवाह तक्ता तयार करून टप्पे स्पष्ट करा.

प्रश्न ५) खालील विधाने सकारण स्पष्ट करा.

१. नोंदणी प्रमाणपत्र हे कंपनीच्या जन्म दाखल्यासारखे आहे.
२. प्रत्येक कंपनीला नोंदणीसोबत कंपनी ओळख क्रमांक (CIN) दिला जातो.
३. कंपनी स्थापनेच्या प्रक्रियेत प्रवर्तकांची भूमिका महत्त्वाची असते.

प्रश्न ६) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

१. नोंदणी अवस्थेतील टप्पे स्पष्ट करा.
२. कंपनी स्थापनेतील प्रवर्तकांची भूमिका स्पष्ट करा.